

100 ГОДИНИ КИРИЛОМЕТОДИЕВИСТИКА В БАН

Десислава Найденова
Кирило-Методиевски научен център – БАН

На 29 януари в Кирило-Методиевския научен център при БАН бе отбелязана 100-годишнината от създаването на т. нар. Климентова комисия в БАН. На тази дата през 1914 г., със започването на работата на Комисията, за пръв път се институционализират, и то именно в рамките на Академията, проучванията върху делото на св. Кирил и Методий и техните ученици – едни от най-важните символи на българската идентичност. В периода от Освобождението (1878 г.) до 1944 г., когато една от основните цели на българската държава е да обедини населените с българи земи в Македония, Тракия, Добруджа и Моравско, Кирило-Методиевото дело се превръща в символ на националното единство.

Учредяването на Климентовата комисия е свързано с отбелязването на хилядагодишнината от смъртта на св. Климент през 1916 г. Още през юли 1913 г. ректорът на Софийския университет – тогава проф. Васил Златарски, изпраща писмо до председателя на БАН и други по-важни културни институции в страната като Министерството на народната просвета, Светия синод, Художествено-индустриалното училище и Музикалното училище, в което се казва, че, „тъй като с обширната област на някогашната Климентова дейност е свързан неразривно българският национален идеал“, трябва да се организира подобаващо честване на приближаващата годишнина, още повече че Руската императорска академия е избрала за тази цел още през март комисия, а се очаква такива да бъдат формирани и от другите славянски академии, а „от всички славяни имат преден дълг българите да ознаменуват помена на светогото Климента“ и затова трябва да се обединят усилия и при всяко едно учреждение да се образува нарочна комисия. Координатор на всички следва да бъде т. нар. Климентовски отбор (комитет), съставен от по един представител на отделните комисии. От страна на Университета е избран Александър-Теодоров Балан. За член от страна на БАН е определен В. Златарски.

Избраната от Академията Климентова комисия започва активна работа от януари 1914 г. На заседание на Историко-филологическия клон на 12 декември 1913 г. отново по инициатива на В. Златарски – секретар на клона, се из-

бира комисия в състав: Ал. Т. Балан, Беньо Цонев, Йордан Иванов и В. Златарски, която да приготви въз основа на всички изказвания един план-проект за действията на БАН по повод годишнината и да докладва за него. На 16 януари 1914 г. Балан го представя пред клона. Като основна задача в проекта се определя издаването на изворите за живота и дейността на Климент Охридски, а именно: 1. Основни извори. Текст и новобългарски превод на гръцките жития, съставени от Теофилакт Охридски и Димитър Хоматиан, както и на гръцката и славянската служба за светеца; 2. Издание на някои от книжовните трудове на Св. Климент. Изданието трябва да бъде критично, като за целта трябва да се продължи работата и след тържествата; 3. Отпечатване на книга-изследване, посветена на живота и дейността на св. Климент. За изпълнението на задачите се съставя комисия в състав – Ал. Т. Балан, Й. Иванов, Б. Цонев, В. Златарски, Ст. Аргиров (по-късно в нея влизат Михаил Попруженко и Юрдан Трифонов). Впоследствие с написването на първия труд се задължава В. Златарски, на втория – Й. Иванов, а на третия – Балан.

На първото заседание на Комисията е обсъден бюджетът. Изчислено е от всяка книга колко екземпляра ще бъдат издадени и колко коли ще бъде, в зависимост от което се посочва приблизителна цена, предвиждат се пари за командировки на две вещи лица до Русия и заплата за самата комисия (по 10 лв. на заседание – 20 заседания в годината) всичко 20 000 лв., както е посочено в доклада на Балан пред Историко-филологическия клон. За 1914 г. той предлага да се отпуснат 1000 лв. за предварителна работа по събиране на материали, технически услуги, заседания на комисията и фотографски апарат. Тъй като апаратът ще трябва и за други дейности, клонът решава сумата за него да се предвиди като отделно перо в бюджета, а на Комисията се дават 8000 лв. На следващото заседание към предвидените за издание извори за живота на св. Климент е прибавен старобългарският превод на Хоматиановото житие, а към съчиненията – издание на Цветния триод. Взето е решение, с цел събирането на необходимите материали, да се изпратят в чужбина Й. Иванов и В. Златарски, а Владимир Сис е натоварен да посети Света гора и да фотографира за БАН някои от съхраняваните там паметници. Също така да се помоли Държавната печатница за изданията да набави същите букви, с които е отпечатан Болонският псалтир, и да се отправи прошение до Синода да изиска от Рилския манастир двата панагерики, в които има съчинения на св. Климент.

Що се отнася до пътуването на Златарски и Иванов, то на тях им е възложено да посетят по-важните книгохранилища със славянски ръкописи и да направят фотографски снимки или точни преписи от изворите за Климент и от творбите му. Понеже ръкописите в Белград, Загреб и Света гора са използвани по-рано за същата цел от Й. Иванов, те трябва да посетят книгохранилищата в Румъния, Фрушка гора и Русия. Й. Иванов тръгва по-рано, на 2 април 1914 г., с цел да използва великденските празници и да поработи в Букурещ, но за

съжаление, въпреки съдействието на румънските власти и учени кръгове, той не успява през почивните дни да посети библиотеките и е принуден да продължи пътуването си за Срем. Там се срещат със Златарски, който пристига на 12 април. До 5 юни двамата учени посещават Вилно, Петербург (Публичната библиотека, библиотеката на Духовната академия и на Академията на науките, където се радват на неограничената помощ на И. Срезневски, който им обръща специално внимание на някои от ръкописните сбирки), Казан (библиотеката на Соловецкия манастир), Москва, Одеса, преглеждат ръкописите от сбирката на Троицко-Сергиевата лавра, Йосифо-Волкалемския манастир (тук им съдейства Туницки) и Михайловския манастир в Киев, където разчитат на помощта на проф. Т. Д. Флоровски. Като цяло, пътуването им е доста ползотворно и както заключават в доклада си двамата учени, донесени са всички материали, необходими за едно цялостно изследване на живота и книжовната дейност на св. Климент – стари и редки руски изследвания, посветени на славянския апостол, и общо 43 снимки или преписи на негови творби. Сред тях особено ценни са копие от гръцкото му житие, изнесено от В. Григорович от Охрид, препис от Словото на Климент за Св. четиридесет мъченици от манастира в Хоново, препис от българската редакция на Словото за Михаил и Гавраил и единственият известен към тогавашното време български препис от XIV в. на Словото за Лазаровото възкресение.

Поради избухването на Първата световна война обаче въпреки многото събрани материали Климентовата комисия не успява да осъществи нито едно от предвидените издания. На 30 май 1916 г. Климентовата комисия при Софийския университет изпраща писмо до БАН, с което моли да ѝ се съобщи какво е направено за тържеството по случай 1000-годишнината от смъртта на Климент. След продължителни обсъждания Историко-филологическият клон взема решение, че предвид обстоятелствата, тъй като няма да може да се издадат предвидените книги, във връзка с предстоящата годишнина да бъде организирано само тържествено събрание, на което Александър Теодоров-Балан ще произнесе реч, която ще бъде впоследствие отпечатана в по-голям обем, за да бъде достъпна за повече читатели. Представители на Академията присъстват на честванията в Охрид и други места в страната.

С провеждането на тържественото събрание дейността на Климентовата комисия официално е прекратена. Нейните членове обаче продължават своите занимания по изследването на живота и делото на св. Кирил и Методий и техните ученици. Благодарение на дейността на Климентовата комисия се поставя началото на един масив от ръкописи и снимки на такива, който впоследствие ще се превърне в част от днешния научен архив на БАН и ще бъде основа за бъдещи издания и проучвания в областта на кирилометодиевистиката. Работата на Климентовата комисия е продължена през 1934 г. от създадената по инициатива на Стоян Романски Комисия за издаване на изворите за живота и делото на

Кирил и Методий – една от трите постоянни комисии в БАН със самостоятелен бюджет. След политическите промени в България през 1944 г. Комисията е принудена да прекрати своята дейност, тъй като СССР, в чиято орбита на влияние вече е страната, има свое гледище за Кирило-Методиевото дело, което според тогавашната съветска научна пропаганда трябва да се разглежда като общославянско. Затова и в новореформираната по съветски модел Академия няма място за института, който да се занимава с неговото проучване.

Работата по изследването на Кирило-Методиевото дело в БАН се възобновава едва през 1971 г., когато е възстановена Кирило-методиевската комисия, а през 1980 г. с решение на Президиума на БАН тя се преобразува в Кирило-методиевски научен център (с директор акад. Петър Динев), който има за цел да се превърне във водеща институция, специализирана единствено в насърчаване и координиране на кирило-методиевските проучвания. Към днешната дата със своята колекция от микрофилми и копия на кирило-методиевски източници, със събраната и постоянно обновявана кирило-методиевска библиография, КМНЦ е пазител на кирило-методиевското литературно и културно наследство, което го превръща в световен център в тази изследователска област. Неслучайно годишнината от започването на проучванията по кирилометодиевистика в БАН КМНЦ се отбелязва с представянето на две важни издания – част от две нови поредици, подготвяни в КМНЦ: книгата на М. Иванова *Текстологически проблеми на Пространното житие на Константин-Кирил Философ. Кирило-методиевски извори*. Т. 1. С., 2013, 336 с. [Кирило-методиевски студии. Т. 22], която поставя началото на поредицата „Кирило-методиевски извори“ именно с изследването на текстовата традиция на един от най-важните славянски извори за живота и делото на славянските апостоли от последната четвърт на IX в. – Пространното житие на Константин-Кирил Философ, и книгата на Е. Зашев *Разкази за чудеса, разбойници, блудници и други истории*. С., 2014, 150 с. – първа книга от поредицата „Библиотека Легенда“, която има за цел на достъпен език да представи на своите читатели историята на Средновековието не като един мрачен период, а като низ от забавно многообразие.

ONE HUNDRED YEARS OF CYRILLO-METHODIAN STUDIES AT THE BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

✉ **Dr. Desislava Naydenova, Assist. Prof.**
Cyrillo-Methodian research centre
13, Moskovska str.
1000 Sofia, Bulgaria
E-mail: dtnajdenova@abv.bg